

HINDADEST TALLINNAS

15. SAJANDIL

Ivar Leimus

Majandusajalugu moodustab omamoodi silla ajaloo- ja majandusteaduse vahel. Hindade-palkade uurimine on üks majandusajaloolaste peamisi töösuundi, mis võimaldab andmeid muu hulgas ka kvantitatiivselt töödelda (kliomeetria). Mujal maailmas hakati hindade-palkade väljaselgitamisega intensiivselt tegelema enne Teist maailmasõda, mõnel pool juba 19. sajandil. Olemasolev historiograafia on nii laialdane, et puudub vähimgi võimalus seda siinkohal viitama hakata. Spetsiifiliselt keskaja hindu on käsitletud vähem, ja seda lihtsal põhjusel. Enamikes Euroopa maades pole selleks piisavalt allikaid. Erandi selles suhtes moodustavad vaid Itaalia, Inglismaa ning Madalmaad.¹ Neist kaks viimast on olulised ka keskaegse Liivimaa majandusajaloo seisukohalt. Saksamaalt on andmeid juba märgatavalt vähem, seda isegi Lübecki ja Preisimaa kohta, kõnelemata Skandinaavia-maadest.² Lisaks tuleb keskaja hindade uurijal silmas pidada, et tegemist on statistikaeelse ajastuga, mil ei koostatud ulatuslikke hinnaülevaateid. Keskaja hinnad olid sesoonsed, sõltusid saagikusest jm ning võisid isegi ühe aasta lõikes tugevasti kõikuda. Oluline on hindade tõlgendamisel arvestada inflatsiooni, mistõttu tuleb eristada ühelt poolt nominaal-, teisalt aga raha väärismetallisaldusel põhinevaid reaalhindu.

Mis puudutab keskaegset Liivimaad, siis Tallinna sisse- ja väljaveosaaduste hindu 16. sajandil (kuni Liivimaa sõjani) on kaupmeeste arveraamatute põhjal kokkuvõtvalt käsitletud Gunnar Mickwitz.³ Andes Tallinna

---

Käesolev artikkel on valminud Anu Männi juhitava sihtfinantseeritava teadusteema SF0130019S08 “Kristianiseerimine, koloniseerimine ja kultuurivahetus: Eesti Euroopa-identiteedi ajaloolised lätted (13.–17. sajand)” raames.

¹ Vt Robert C. Allen, *Consumer price indices, nominal / real wages and welfare ratios of building craftsmen and labourers, 1260–1913*, <<http://www.iisg.nl/hpw/data.php#europe>> (27.8.2013).

² Oliver Volckart, *Prices in mark of Lübeck (14th to 16th century)*, <<http://www.iisg.nl/hpw/data.php#europe>> (27.8.2013); Oliver Volckart, *Die Münzpolitik im Ordensland und Herzogtum Preußen von 1370 bis 1550*, Deutsches Historisches Institut Warschau, Quellen und Studien, 4 (Wiesbaden: Harrasowitz, 1996), 445–455.

³ Gunnar Mikwitz, *Aus Revaler Handelsbüchern: Zur Technik des Ostseehandels in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts*, Societas Scientiarum Fennica, Commentationes Humanarum Litterarum, IX:8 (Helsingfors, 1938), 96–107.

allikmaterjalile kõrge hinnangu, märgib autor samas, et isegi 16. sajandi kohta, kõnelemata varasematest sajanditest, on vastavad andmed väga lünklikud ja raskesti tõlgendatavad. Spetsiaalselt Liivimaa viljakaubandust, sh viljahindu on vaadelnud teine Soome ajaloolane Jorma Ahvenainen, kuid temagi kogutud materjal puudutab peamiselt 15. sajandi lõppu – 16. sajandit.⁴ Ahvenaise andmeid on täpsustanud ja rikastanud Jüri Kivimäe.⁵ Ka Läti ajaloolane Edgars Dunsdorfs on ühes oma artiklis käsitlenud Riia rukkiahindu 16. sajandil.⁶ Mis puutub aga 15. sajandi hindadesse, siis neid on Liivimaal põhjalikumalt uurinud ainult Vassili Dorošenko,⁷ kes oma ainsas selleteemalises artiklis tugines peamiselt publitseeritud Riia raearvetele,⁸ aga samuti mõningaile teistele avaldatud ja avaldamata arhiiviallikele. Niisiis tuleb tõdeda, et Liivimaa keskaegseid hindu, eriti mis puudutab 16. sajandist varasemat aega, on uuritud vähe, palku aga peaaegu üldse mitte.

Käesoleva kirjutise eesmärgiks on alustada märgitud lünga täitmist. Selleks on Eestis head eeldused. Tallinna Linnaarhiivi näol on tegemist ühe paremini säilinud Põhja-Euroopa keskaegse dokumendivaramuga, mis sisaldab ainst peaaegu igal mõeldaval teemal, k.a keskaegsete hindade kohta. Mõndagi sellest, eriti magistraadi arvepidamist, on tehtud publikatsioonide kaudu kättesaadavaks ka laiemale ajaloolaste ringkonnale.⁹ Kuid palju väärtuslikke andmeid sisaldab ka gildide arvepidamine, kuhu pandi kirja iga ostetud nael ja välja makstud õlletoop. Eeskätt tulevad siin

⁴ Jorma Ahvenainen, *Der Getreidehandel Livlands im Mittelalter*, Societas Scientiarum Fennica, Commentationes Humanarum Litterarum, XXXIV:2 (Helsinki, 1963), 90–91, tab. 3.

⁵ Jüri Kivimäe, “Põllumajanduse turusidemed”, *Eesti talurahva ajalugu*, 1 (Tallinn: Olion 1992), 234–249 (240–242, 247–249).

⁶ Edgars Dunsdorfs, “Rigaer Roggenpreise im 16. Jahrhundert: Ein Beitrag zur Geschichte der Preisrevolution”, *Commentationes Balticae*, 10/11:3 (Bonn, 1964), 125–145.

⁷ Vasili Doroshenko, “Tsenŭ na produktŭ sel'skogo khozyaŭstva Livonii XV veka”, *Istoriya SSSR*, 2 (1959), 158–169.

⁸ *Kämmerei-Register der Stadt Riga 1348–1361 und 1405–1474*, 1–2, bearb. von August Bulmerincq (Leipzig: Duncker & Humblot, 1913).

⁹ Nt *Tallinna wanimad linna arveraamatud, 1363–1374 = Die ältesten Kämmereibücher der Stadt Reval, 1363–1374*, Tallinna linna arhiivi väljaanded, 3 = Publikationen aus dem Revaler Stadtarchiv, 3, toim/hrsg. von Otto Greiffenhagen (Tallinn/Reval, 1927); *Tallinna märkmeteraamatud 1333–1374 = Libri de diversis articulis 1333–1374*, Tallinna Linnaarhiivi väljaanded, 8 = Publikationen aus dem Stadtarchiv Tallinn, 8, toim/hrsg. von Paul Johansen (Tallinn/Reval, 1935); *Kämmereibuch der Stadt Reval 1432–1463*, hrsg. von Reinhard Vogelsang, Quellen und Darstellungen zur hansischen Geschichte, N.F. 22 (Köln, Wien: Böhlau, 1976); *Kämmereibuch der Stadt Reval 1463–1507*, hrsg. von Reinhard Vogelsang, Quellen und Darstellungen zur hansischen Geschichte, N.F. 27 (Köln, Wien: Böhlau, 1983).

kõne alla Tallinna Suurgildi ja Mustpeade vennaskonna ülestähendused. Peale Tallinna Linnaarhiivi on üht-teist neist sattunud aegade keerises ka mujale, Riiga ja Hamburgi.¹⁰ Ja just Hamburgis hoitavate materjalide hulgas väärib käesoleva kirjutise seisukohalt erilist tähelepanu üks – munkade ehk siis dominiiklaste Püha Katariina kiriku mustpeade altarite eestseisjate arveraamat.¹¹

Altareid oli mustpeadel kaks. Nende ajaloost lühidalt niipalju, et kõigepealt, 1403. aasta *oculi* pühapäeval (18. märtsil), õnnistati sisse Neitsi Maarja altar ja pühendati see Neitsi Maarjale, Pühale Gertrudile ja Pühale Dorotheale. Esmakordselt mainitakse mustpeade Maarja altarit juba 1400. aastal, miks selle sissepühitsemise viibis, pole teada. Pühapäeval enne Maarja sünnipäeva (3. septembril) 1419. aastal pühitseti sisse Püha Kolmainu altar, mis pühendati Pühale Kolmainsusele, Ristija Johannesele ja Pühale Christophorussele. Tegelikult oli ka see altar olemas pisut varem, seda märgitakse juba 1418. aasta kolmekuningapäeva eelõhtul (5. jaanuaril), kui mustpeade altarite eestseisjais valiti Tallinna raesekretär Hans Blomendael¹² ja Tallinna kodanik Goesschalk van dem Rode. Teenistuse pidamiseks andsid mustpead munkadele kasutada kuldbrokaadist missarüü, kullatud karika, kaks hõbedast pühitsetud vee pudelikest, seemisnahka köidetud missaali ja suure hõbedase viirukinõu. Mõistagi kuulusid altarite juurde küünlajalad, lühtrid, altarikatted jms.¹³

Altarite eestseisjad pidid hoolitsema altarite valgustatuse, st küünalde varumise eest, seda eriti suurte pidustuste nagu lihavõtete ja jõulude ajal.

¹⁰ Vt Anu Mänd, *Pidustused keskaegse Liivimaa linnades* (Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2004), 34; Anu Mänd & Ivar Leimus, "Allikad ja uurimisseis", *Tallinna Suurgild ja gildimaja* (Tallinn: Eesti Ajaloomuuseum, 2011), 9–14 (9–11).

¹¹ Staatsarchiv der Freien und Hansestadt Hamburg, B. 612–2/6, Nr. E 1, Schwarzenhäupter Altäre in der Mönchstrasse 1403–1517. Mustpeade varade loetelu sellest arveraamatust on publitseerinud Anu Mänd, *Kirikute hõbevara: altaririistad keskaegsel Liivimaal*, Eesti kirikute sisustus, 1 (Tallinn: Muinsuskaitseamet, 2008), 201–216. Siinkohal südamest tänu Anu Männile, kes lahkesti lubas kasutada oma Hamburgist saadud mikrofilmi.

¹² Sven Sjöberg, "Notizen zur Revaler Kanzleisprache im 15. Jahrhundert: Johannes Blomendal (1406–26): Versuch einer Provenienzbestimmung", *Niederdeutsche Mitteilungen*, Jg. 16/18 (Lund, 1960/62), 108–131; Torsten Derrik, *Das Bruderbuch der Revaler Tafelgilde (1364–1549)*, Edition Wissenschaft, Reihe Geschichte, 59 (Marburg: Tectum Verlag, 2000), 242.

¹³ Anu Mänd, "Tallinna Mustpeade vennaskonna Maarja altarist ja selle ikonograafiast", *Eesti kunstisidemed Madalmaadega 15.–17. sajandil = Estlands Kunstbeziehungen mit den Niederlanden im 15.–17. Jh.* (Tallinn: Eesti Kunstimuuseum, 2000), 221, 231; Mänd, *Kirikute hõbevara*, 210–213; Anu Mänd & Anneli Randla, "Sacred space and corporate identity: the Black Heads' chapel in the mendicant churches of Tallinn and Riga", *Baltic Journal of Art History* (Autumn 2012), 50–53.

Selleks otstarbeks muretseti igal aastal vastu lihavõtteid ja jõule vaha. Munkade kohuseks jäi mõlema altari juures missat pidada. Selle töö eest pidid mustpead andma neile igal aastal enne jõule tunni liha, teise turska ja kolmanda herneid, Püha Kolmainu päevaks (esimene pühapäev pärast nelipühi) aga ühe tubli kohioina.¹⁴ Selle kõige üle arve pidamiseks seadis Hans Blomendael 1418. aastal sisse erilise raamatu.¹⁵ Raamatu sissekanded katavad aastaid 1418–1517, st peaaegu tervet sajandit. Selle vasakpoolsetele lehekülgedele märgiti jootude varustajate ehk šafferite poolt jootudel kogutud ja altarite eestseisjaile üle antud sissetulekud, paremale poole altarite ülalpidamise kulutused. Viimased hõlmasid niihästi väljaminekuid vaha ja munkadele lepingujärgselt kuuluvate toiduainete eest kui ka kõikvõimalikke muid kulutusi. Sissekanded raamatus on järjestatud aastate kaupa, iga aasta sissetulekud ja väljaminekud eraldi lehekülgedel. Aasta sees näivad sissekanded olevat reastatud kronoloogiliselt, kuid mõnikord on need ka lähemalt dateerimata (vt lisa). Aastakokkuvõtete reeglina ühtlase käekirja järgi otsustades koostati aruanne aasta lõpus erinevaid kviitungeid korraga puhtalt ümber kirjutades. Kahjuks on raamatu sissekannetes mõned lüngad. Nii pole väljaminekuid märgitud aastail 1431–32 ning 1434–35. Pikem lünk hõlmab aastaid 1463–75. Selle tekke põhjus pole teada, kuid arvatavasti jättis 1443. aastal altarite eestseisjaks valitud ja vahepeal raehärraks saanud Hinrik Tolner oma kohustused lihtsalt unarusse. Hinrik Tolneri surma järel esitasid tema poeg Lambert ja Marten van Sassen 1476. aastal tema eest kokkuvõtliku aruande, mille kohaselt kassajääk oli 28 marka.¹⁶

Ülestähendustest selgub, et ajuti anti munkadele peale tursa muudki kala, nt heeringat, aga ka räime, konvendi reformi järel alates 1478. aastast liha asemel regulaarselt lõhet. Üksikutel juhtudel märgitakse teisigi toiduaineid. Kohioinast asendas mõnikord veerand härga. Ilmselt valgustuseks kulus vaha kõrval üpris sageli traani. Ühesõnaga – tegu on linlase argise kulusedeliga, millelt puudub vaid leib (valget leiba mungad ostsid,¹⁷ kuid

¹⁴ Staatsarchiv Hamburg, B. 612–2/6, Nr. E 1, fol. 4; Friedrich Amelung & Georges Wrangell, *Geschichte der Revaler Schwarzenhäupter* (Reval, 1930), 33; Tiina Kala, “Vend Lucas, dominiiklane”, *Kümme keskaegset tallinlast* (Tallinn: Varrak, 2006), 177–206 (195). Allikast ei selgu, mismoodi mungad toorest liha ja kala säilitasid, kuid tõenäoliselt tehti seda soolatuna.

¹⁵ *It[em] in dem seluen [1418] jare makede ik Hans Blome[n]dael dyt boeck dar tho vp dat men dar in saen sal wes men vntfeyt vt den drunken vnd wes men wedder vt gheut* (Staatsarchiv Hamburg, B. 612–2/6, Nr. E 1, fol. 4v).

¹⁶ Staatsarchiv Hamburg, B. 612–2/6, Nr. E 1, fol. 31, 51. Hinrik Tolneri kohta vt Derrick, *Das Bruderbuch der Revaler Tafelgilde*, 216–217.

¹⁷ Kala, “Vend Lucas”, 200.

liha ja kala kõrvale võidi süüa ka herneid, mis oli keskajal väga tavaline).¹⁸ Ka joogipoolise – ölle – kohta on arveraamatus andmeid kesiselt, regulaarselt alles alates 15. sajandi 70. aastatest. Paraku pole alati kirja pandud munkadele antud vaha või toiduainete täpsed kogused, vaid ainult nende hind või vastupidi. Sellest hoolimata annab raamat hea ülevaate mõnede keskajal igapäevaselt vajalike saaduste hindade arengust pikema aja vältel. Et ülesmärgitud kaubakogused pole reeglina kuigi suured, siis on tõenäoliselt tegemist Tallinna turuhindadega. Suurkaupmeeste arvepidamises kajastuvad hulgihindad võisid jaehindadest oluliselt erineda.¹⁹

Nominaalhinnad

Alljärgnevalt vaatleme arveraamatus sagedamini kajastatud hindu lähemalt, lisades võrdluseks ka mõningaid andmeid varasemast ajajärgust ja muudest allikatest.²⁰ Kõigepealt jälgime hindade liikumist nominaalväärtuses. Ühe täielikuma hinnarea lubavad sissekanded koostada vaha kohta (vt joonis 1). Vaha pärines peamiselt Venemaalt ja seetõttu peaks tema hinnakurv oletamisi kajastama pigem välis- kui siseturu konjunktuuri. Varasematest andmetest olgu mainitud 1387. aasta hinda, mis ümberarvestatult oli natuke üle 23 killingit leisika eest.²¹ Et arveraamatu alguses 1418. aastal maksis leisikas vaha 50 killingit, oli selle hind vahepealse kolmekümne aastaga tõusnud enam kui kahekordseks. Edaspidi iseloomustavad vaha hinna liikumist kolm suuremat tõusu, millele reeglina järgnes ühtlasem periood ja seejärel mõningane langus. Esimene hinnatõus sai alguse 1422., teine 1438. ja kolmas 1481. aastal. Kalleim oli vaha 1490. aastatel, mil selle hind ulatus ajuti 198 killingini leisikast, olles ligi neli korda kõrgem kui 1418. aastal.

¹⁸ Inna Põltsam, *Söömine-joomine keskaegses Tallinnas* (Tallinn: Argo, 2002), 13.

¹⁹ Üks näide: 1458. aastal teatas keegi Riia kaupmees oma Lübecki kompanjonidele kohalikke hindu (Liv-, Est- und Curlandisches Urkundenbuch, edaspidi LECUB, 11, nr. 743). Laevanael vaha maksis tema andmete kohaselt 46–49 Riia marka, mis teeb leisika hinnaks 83–88 killingit. Samal ajal Tallinnas ostsid mustpead munkadele vaha hinnaga 126 killingit leisikas ehk 50 protsenti kallimalt. Kuid 16. sajandi algul suuri erinevusi vaha hulgi- ja jaehindades ei saa täheldada – leisikas vaha maksis Tallinnas mõlemal puhul 160 killingi ringis (vrd. Mickwitz, *Aus Revaler Handelsbüchern*, 100–101).

²⁰ 14. sajandist on andmeid Liivimaa hindade kohta vähe, mingeid pikemaid hinnaridu selle aja kohta koostada pole võimalik. Muudest allikatest olen kasutanud peamiselt eelpool loetletud Tallinna rae arveraamatuid, aga ka Liivi-, Eesti- ja Kuramaa ürikutekogud (LECUB).

²¹ LECUB, 3, nr. 1248.

Oluliseks toiduaineks oli liha. 1372. aastal, aga ka veel millalgi 14. sajandi lõpus maksis tünn liha 27 killingit²² ehk täpselt poole vähem kui 1421. aastal, mis tähendab selle maksumuse järsku tõusu 15. sajandi alguses. Regulaarsed andmed liha hinna kohta algavad mustpeade arveraamatus 1421. aastast ja ulatuvad vaid 1450. aastani, kuid ka siin on täheldatav järsk kallinemine 1420. aastate algul ning 1430. aastate keskel, lisaks 1443. aastal, mil lihatünni hind tõusis 144 killingini (joonis 3).

Vähemalt sama tähtis oli keskaja inimese toidulaual kala. Tursa hind käitus liha omast mõnevõrra erinevalt (joonis 6). 1420. aastate algul toimus selle järsk tõus, eriti märgatav kallinemine aga leidis aset 1440. aastate algupoolel. Seevastu 15. sajandi lõpul – 16. sajandi algul oli tursatünni hind suhteliselt stabiilne, kui erandlikult kallis 1511. aasta välja arvata. Heeringa hinna kohta on andmeid vähem. 1370. aastal maksis tünn heeringat 40 ööri ehk 30 killingit, 1374. aastal 50 ööri ehk 37,5 killingit, millalgi 14. sajandi lõpus 45 killingit.²³ Heeringa pideva hinnarea lubab mustpeade arveraamat koostada kõigest paari aastakümne kohta (1441–62), kuid isegi selles lühikeses ajavahemikus on kõikumised tähelepanuväärselt suured, ulatudes 144–324 killingini (joonis 8). Ühtlasi selgub siit, et võrreldes 14. sajandi lõpuga oli ka heeringa hind kordades tõusnud. Tünn lõhet maksis 14. sajandi lõpus 4½ veeringut ehk 40½ killingit.²⁴ Pidevad andmed lõhe hinna kohta algavad, nagu eespool märgitud, alles 1478. aastast (joonis 10). Ilmneb, et 15. sajandi lõpuni oli see suhteliselt stabiilne, kõikudes enamasti 180 ja 216 killingi (5–6 marga) vahel. Mõningast hinnatõusu võime täheldada 16. sajandi alguses, mil lõhetünn kallines kohati 360 killingini (10 margani). Võrreldes 14. sajandi lõpuga oli lõhe seega kalinenud 4,5–9 korda.

Herne hind hakkas kiiresti tõusma 1424. aastast, siis aga jäi suhteliselt püsivale tasemele. 1490. aastaist hakkas herne hind tugevasti kõikuma, viskudes püstloodis üles eriti 1493. aastal (joonis 12).

Mis puudutab õlut, siis siin pakuvad mustpeade andmetele toekat täiendust niihästi Vassili Dorošenko uurimused kui ka Tallinna rae

²² *Tallinna wanimad linna arveraamatud 1363–1374*, 52; LECUB, 8, nr. 385. Dokument on dateerimata. Hermann Hildebrand on paigutanud selle 1430. aastatesse, mis ei ole hindade ega kasutatud mündisortide tõttu mõeldav. Võimalik, et dokument kuulub 1393. aastasse, kui selles mainitud Tallinna raehärra Henning Rumor pidas läbirääkimisi Preisi linnadega mereröövrite asjus (Derrick, *Das Bruderbuch der Revaler Tafelgilde*, 175).

²³ *Tallinna wanimad linna arveraamatud 1363–1374*, 17, 84; LECUB, 8, nr. 385.

²⁴ LECUB, 8, nr. 385.

arveraamatud.²⁵ Varasemast ajast kui 15. sajand on andmeid vähe, v.a ajavahemik 1369–74. 1341. aastal maksis tünn õlut 8 ööri ehk 6 killingit.²⁶ Rootsikuninga Magnuse külaskäigu ajal Tallinna 1350. aastal oli selle hind koos taaraga 1,3–1,4 marka.²⁷ Et tollasesse Riia marka läks hilisemast 6 korda vähem münte, siis maksis õlletünn umbes 10–11 ööri ehk 8 killingit.²⁸ Me ei tea küll, kui palju maksis tookord anum, kuid et 15. sajandi alguses oli tühja tünni hind 3 ööri,²⁹ siis inflatsiooni arvesse võttes võiksime siin arvestada umbes 2 ööriga. Niisiis jääb õlle enda hinnaks 8–9 ööri. Samasugune hind, koos taaraga 8–8,3 killingit, on üles tähendatud ka 1363. aastal.³⁰ 1360. aasta Tartu linnadepäeval maksis tünn õlut (seekord ilma taarata) 1 veeringu (= 12 ööri ehk 9 killingit), mis tähendab, et saadikutele pakuti mingit tavapärasest pisut paremat sorti keelekastet. Tallinna magistraadi vanim arveraamat tunneb aastail 1369–74 õige mitmesugust õlut hinnaga 11–20 ööri (= 8,25–15 killingit) tünn. Levinumad hinnad, mis vähemalt osaliselt peaksid kajastama ka erinevat sortimenti, olid 12, 13, 14 ja 16 ööri tünn. Seejuures ülekaalukalt oli esikohal 14-öörine (= 10,5 killingit) õlu, mis moodustab veerandi sissekannetest. Niisiis oli millalgi 1360. aastatel aset leidnud õlle mõningane kallinemine, mida võiks ehk seostada münkimise taaselustamisega Tallinnas 1363. aastal. 14 ööri maksis tünn õlut Tallinnas ka 14. sajandi lõpul, kuid 15. sajandi alguseks kerkis selle hind siin 16 öörile (= 12 killingit).³¹ Magistraat üritas kesvamärjukesel hinda algul administratiivselt reguleerida ja kehtestas millalgi 15. sajandi teisel aastakümnel selle ülempiiriks varem pikka aega kehtinud 14 ööri. See aga ilmselt ei mõjunud ja õlle hinna ülempiir tõsteti juba samal aastakümnel

²⁵ Doroshenko, “Tsenŷ na produktŷ sel’skogo khozyaŷtva Livonii XV veka”, 162–163, 168, tab. 3; *Tallinna märkmeteraamatud 1333–1374*; *Tallinna wanimad linna arveraamatud 1363–1374*; *Kämmereibuch der Stadt Reval 1432–1463*; *Kämmereibuch der Stadt Reval 1463–1507*; *Kämmereibuch Reval 1507–1533*, editeerinud Lilian Kotter, käsikiri Tallinna Linnaarhiivis.

²⁶ *Tallinna märkmeteraamatud 1333–1374*, 21, nr. 210. Siin nagu mujalgi 14. sajandi ladinakeelsetes dokumentides kasutatakse tünni puhul sõna *lagena*, mis tähendas algselt kahe kõrvaga pudelit, vt Jānis Zemzaris, *Mērs un svārs Latvijā* (Rīga: Zinātne, 1981), 103, 123.

²⁷ LECUB, 2, nr. 917.

²⁸ Liivimaa keskaegse keeruka rahaarvestuse kohta vt *Eesti ajalugu, 2: Eesti keskaeg*, koost Anti Selart (Tartu: Tartu Ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituut, 2012), 223.

²⁹ Anu Mänd, “Rae jootude arved 1404–1405, 1546”, *Tallinna ajaloo lugemik*, toim Lea Kõiv (Tallinn: Tallinna Linnaarhiiv), ilmumas.

³⁰ *Tallinna märkmeteraamatud 1333–1374*, 43, nr. 401.

³¹ Koos 3 ööri maksnud tünniga 19 ööri, Mänd, “Rae jootude arved”.

algul 16-le, siis koguni 20 öörile (vastavalt 12 ja 15 killingit) tünnitäie eest.³² Üldiselt ei peeta normatiivseid hindu usaldusväärseks, sest need väljendavad pigem normiandjate soove kui tegelikkust. Kuid Tallinna rae määruste elulisust toetab asjaolu, et ka Riia mustpead ostsid 15. sajandi teisel aastakümnel 15–20 ööri maksnud õlut.³³

Ent õlle hinna tõus jätkus ja oli 1430. aastateks kerkinud juba ühele margale (1 mark = 4 veeringut = 36 killingit, siit nimetus *mark ber* – margane õlu), kohati kõrgemalegi. Selle ühest hinda välja selgitada raskendab asjaolu, et ühel ja samal aastal märgivad allikad sageli erinevaid numbraid, mis sõltusid õlle sordist, aga ka makstud või maksmata aktsiisist (see oli 15. sajandil reeglina 3, aga mõnikord vist ka 4 killingit tunnilt³⁴). Nii esinevad Tallinna rae arvetes kõrvuti, sageli ühel ja samal aastal, vastavalt 27–30- (küll väga harva), 36- ja 39–40-killingiline ning 45- ja 48–49-killingiline, st 3-, 4- ja 5-veeringuline õlu. Kui varasemal ajal, 1430. aastatel, prevaleeris odavam, 4 veeringut maksnud õlu, mida regulaarselt märgitakse 1475. aastani, siis 1440. aastatest hakkas rohkem levima 5-veeringuline õlu.³⁵ Ka mustpeade raamatus maksis õlu aastail 1477–93 reeglina 48 killingit, mis tähendab, et 5-veeringulisele (= 45 killingit) õllele oli liidetud aktsiis. Selle kõrval pakkusid mustpead munkadele aastail 1459–62 ka 57–58 killingit maksnud õlut. Ilmselt on siin tegemist kolmanda õllesordiga, mis ilma aktsiisita maksis 6 veeringut (54 killingit) tunn. Õlle 6-veeringulist hinda märgitakse alates 1467. aastast ka rae arvetes, kuid suhteliselt harva. 1500. aastal ordumeister Plettenbergi külaskäigu ajal pakuti Tallinnas 55-killingulist õlut. Samal puhul 1513. aastal kõnelevad rae arved 6-veeringulisest õllest.³⁶ Võiks arvata, et Plettenbergile pakutigi paremat ja kallimat õlut kui raetenreile, kuid Riias said 1515. aastal 6-veeringulist õlut ka töömehed – kandjad, müürsepad, puusepad ning linnakirjutaja abi.³⁷ Importõlu oli mõistagi kallim.³⁸

³² Paul Johansen & Heinz von zur Mühlen, *Deutsch und Undeutsch im mittelalterlichen und frühneuzeitlichen Reval* (Köln-Wien: Böhlau, 1973), 445–446, punktid 100, 106, 114; Pölsam, *Söömimine-joomine*, 51.

³³ Doroshenko, “Tsenĭ na produktĭ sel’skogo khozjaĭstva Livonii XV veka”, 168.

³⁴ Lilian Kotter, *Tallinna rae finantsid*, Tallinna Linnaarhiivi Toimetised, 4 (Tallinn, 1999), 68.

³⁵ *Kämmereibuch der Stadt Reval 1432–1463, passim; Kämmereibuch der Stadt Reval 1463–1507, passim.*

³⁶ Paul Johansen, “Ordensmeister Plettenberg in Reval”, *Beiträge zur Kunde Estlands*, 12 (Reval, 1927), 100–115 (107, 109).

³⁷ *Zwei Kämmerei-register der Stadt Riga*, hrsg. von August von Bulmerincq (Leipzig: Duncker & Humblot, 1902), 45.

³⁸ Johansen, “Ordensmeister Plettenberg”, 109.

Üldiselt aga jäi keskmine õlletünni hind Tallinna rae arvetes alates 1440. aastatest kuni 1530. aastani muutumatuks, püsides 5 veeringu ringis (ilma aktsiisita). Et samal aja jooksul langes raha väärtus hõbeda suhtes enam kui kahekordselt,³⁹ siis näib ühe hinna niisugune püsivus üpris ebatavaline. Võiks isegi oletada, et tegemist oli kord kehtestatud summaga, mis ei pruukinud enam vastata õlle tegelikule maksumusele ja mida raad andis välja mitte enam natuuras, vaid näiteks rahas. Kuid nagu käsitletav mustpeade arveraamat näitab, maksis õlu veel vähemalt 15. sajandi lõpus tõepoolest 5 veeringut + aktsiis. Sama nähtust on Vassili Dorošenko täheldanud ka Riias, kus õlle nominaalhind jäi pärast sajandi alguse tormilist tõusu küllaltki stabiilseks kuni 1478. aastani ja nähtavasti kauemgi.⁴⁰

Täiesti puudub mustpeade arvetes teravili, mida leping munkadega ette ei näinud. Samas oli vilja kui igapäevase toiduallika tähtsus keskajal niivõrd suur,⁴¹ et võrdluseks oleks kohane vaadelda ka selle hinna liikumist 15. sajandil. Seda on Riia rae registrite jt allikate põhjal uurinud eelkõige Vassili Dorošenko. Kahjuks esitab ta oma artiklile lisatud tabelleis vaid üldistatud kaalutud keskmised aastakümnete kaupa, mis ei luba detailsemalt jälgida 1420. aastate mündireformi mõju.⁴² Lisaks katkeb rukki hinnajada juba 1450. aastaga, sealt edasi on tema käsutuses vaid üksikud hinnad. Riia arveraamatu lähem analüüs lubab järeldada, et 1420. aastate mündireformiga hoogustus järsult rukki nominaalhinna juba 15. sajandi alguses alanud tõus. Järgmistel aastakümnetel see pidurdus. Küll aastati tugevasti kõikudes jäi rukki hind enam-vähem samale nivoole kuni 1515. aasta mündihalvenduseni (joonis 15), misjärel hakkas taas tõusma.⁴³ Sarnaselt rukkile liikus ka kaera hind.⁴⁴

³⁹ *Tallinna mündiraamatud 1416–1526 = Revaler Münzbücher 1416–1526*, Tallinna Linnaarhiivi Toimetised, 3 = Veröffentlichungen des Stadtarchivs Tallinn, 3, välja andnud/ hrsg. von Ivar Leimus (Tallinn, 1999), 23, 46; Ivar Leimus, *Das Münzwesen Livlands im 16. Jahrhundert (1515–1581/94)*, Stockholm Studies in Numismatics, 1 (Stockholm: Stockholm University, 1995), 22, 90.

⁴⁰ Doroshenko, “Tsenŷ na produktŷ sel’skogo khozyaŷtva Livonii XV veka”, 162–163, 168, tab. 3.

⁴¹ Nt Põltsam, *Söömine-joomine*, 41–43.

⁴² Doroshenko, “Tsenŷ na produktŷ sel’skogo khozyaŷtva Livonii XV veka”, 168, tab. 1.

⁴³ *Ibid.*, 161–162; Mickwitz, *Aus Revaler Handelsbüchern*, 102; Kivimäe, “Põllumajanduse turusidemed”, 241, 247, 248. Siinjuures tuleb siiski silmas pidada, et 15. sajandi lõpu – 16. sajandi alguse kaupmeeste arveraamatute andmed kajastavad enamasti hulgihindu, kuna Riia arveraamat räägib turu-, st jaehindadest. Samas pole teada, kui suur see hinnavahe võis olla (vrd vaha hinnad, viide 19).

⁴⁴ Doroshenko, “Tsenŷ na produktŷ sel’skogo khozyaŷtva Livonii XV veka”, 162, 168, tab. 2.

Kui nüüd võrrelda nominaalhindade liikumist, siis ühendab kõiki kaubagruppe järsk hinnatõus 15. sajandi algul (niipalju kui vähesed säilinud andmed lubavad seda järeldada) ja eriti 1420. aastatel. Seda võib üpris kindlalt seostada Liivimaal 15. sajandi alguses aset leidnud kiire mündihalvenduse ja 1422–26 läbi viidud mündireformiga. 1380. aastatest kuni reformini kahanes marga väärtus umbes 50 protsenti, reformiga mõne aasta jooksul veel üle 40 protsendi.⁴⁵ Kuid rida saadusi – vaha, õlu ja teataval määral rukis – kallinesid ka 1430. aastail. Sealt alates hinnad teataval määral stabiliseerusid. Raha odavnes ka edaspidi,⁴⁶ kuid näib, et see enam erilist mõju hindadele ei avaldanud. Erinevused kaubagruppide hinnaarengu dünaamikas sõltusid nähtavasti pigem turukonjunktuurist, see omakorda konkreetsetest oludest, saagikusest jms.

Reaalhinnad

Mõnevõrra erineva pildi saame kõrvutades mingi kaubagrupi hinna liikumist hõbeda maksumusega.⁴⁷ Selleks kasutasime indekseerimist, kusjuures kõigepealt selgitasime vastava kauba ja hõbeda hinna suhte igal aastal, võrdsustades selle väärtuse viimase rahareformi eelsel 1421. aastal (õlle ja rukki puhul, kus selle aasta andmed puuduvad, 1420. aastal) 1-ga. Andmete vähesuse tõttu jääb vaatluse alt välja hindade liikumine 14. sajandi lõpul – 15. sajandi alguses, mis arvatavasti oli tingitud peamiselt mündi halvenemisest.

Saadud diagrammid näitavad, et 1420. aastate alguses tegi vaha hind läbi suuri kõikumisi, tõusis enam kui kahekordseks 1439. aastal ja jäi suhteliselt kalliks 1460. aastateni. Pärast järgnenud odavnemist ja laugemat tõusu saavutas vaha väärtus 1480. aastateks 1420. aastate taseme ja jäi vaadeldud perioodi lõpuni suhteliselt stabiilseks, trendilt isegi pisut langevaks (joonis 2). Teise valguseallika, traani hinna kohta on säilinud väga lünklikke andmeid alates 15. sajandi keskelt, kuid need näitavad hõbedaga võrreldes selget langustrendi. Samas näivad need olevat suhtelises korrelatsioonis vaha hinna liikumisega (joonis 3). Ka liha hind kõikus 1420. aastate alguses, tegi mõned hüpped 1430.–40. aastatel ja langes sajandi keskpaigaks lähtetasemele või isegi pisut alla selle (joonis 5). Sama võib täheldada 15. sajandi

⁴⁵ *Tallinna mündiraamatud*, 20–21, 23, 42–43, 45.

⁴⁶ *Ibid.*, 24–27, 46–50.

⁴⁷ Hindu võiks võrrelda ka müntide hõbedasisaldusega, kuid esiteks kõikus see olenevat mündisordist, teiseks aga ei reageerinud turg mündimuutmisele kohe, vaid teatud aja jooksul. Seetõttu on parem aluseks võtta hõbeda hind kui turu poolt tunnetatud inflatsiooni näitaja.

keskpaigani tursa hindade kohta, kuid sajandi viimasel veerandil muutus tursk hõbeda suhtes oluliselt odavamaks, jäädes sel perioodil oma maksumuselt ka üsna stabiilseks (joonis 7). Heeringa kohta on andmed lünklikud ja lühiajalised, kuid näitavad 1440.–60. aastatel langustrendi (joonis 9). Lõhe hind oli 15. sajandi viimasel veerandil suhteliselt püsiv, kuid hakkas taas kerkima 16. sajandi alguses. Vaadeldud toiduainetest oli lõhe ainus, mille reaalhind hõbeda suhtes näitas teatavat tõusutrendi (joonis 11). Herneste hind kõikus samuti 1420. aastatel, stabiliseerus mõnevõrra madalamal nivool 1430.–50. aastatel ja langes sajandi lõpukümnendele, jäädes samal ajal küll üpris kõikuvaks (joonis 13). Suures plaanis liikusid herneste ja tursa hinnad sarnaselt.

Mis puudutab õlut, siis sajandi algusest kuni 1430. aastateni leidis aset selle reaalhinna kahekordistumine, kuid sealtpeale muutus õlu tegelikult üha odavamaks (joonis 14). Samas pole vist tähtsusetu, et ühelt poolt kadus odavam 4-veeringuline õllesort tasapisi kasutuselt, teisalt aga tekkis juurde uus ja kallim, mis maksis 6 veeringut tünn. Sama protsess jätkus ka edaspidi. 1516. aasta vastlaõhtul said kohtunikud Riia kemmereril 7 veeringut maksnud õlut.⁴⁸ Ordumeistri 1525. aasta külaskäiguks Tallinnasse oli õlle-tünni hind tõusnud 2 margale (= 8 veeringut).⁴⁹ Selle varjatud hinnatõusu kompenseeris aga kuhjaga raha halvenemine.

Kõneldes nüüd rukkist või laiemalt teraviljast, siis selle hinna tõus oli 15. sajandi alguskümnendele veelgi hoogsam. Kuid alates millalgi 15. sajandi keskpaigast (kahjuks on just sajandi kolmandast veerandist andmeid vähe) hakkas ka rukis realselt odavnema (joonis 16). 15. sajandi lõpul – 16. sajandi alguses jäi vilja reaalhind teatavate kõikumiste piires suhteliselt stabiilseks. Laias plaanis on rukki hinna liikumine Liivimaal võrreldav samaaegsete protsessidega Kesk- ja Lääne-Euroopas, kus elanikkonna kahanemine ja sellest tulenenud nõudluse vähenemine viisid viljahindade püsivale langusele. Enim sarnaneb Liivimaa hinnakõver Poola ja Prantsusmaa omale, kus samuti on täheldatav hindade ajutine järsk tõus 15. sajandi alguses.⁵⁰ Kuivõrd ja millal läks Liivimaa kaasa Euroopa viljahindade uue tõusuga 16. sajandil, jääb käesolevas artiklis vaatluse alt välja.

Üldiselt olid niihästi toiduainete kui ka valgusallikate reaalhinnad Tallinnas 15. sajandi alguskümnendele üpris kõikuvad. Kõrgeimad olid peaaegu kõikide vaadeldud kaubagruppide, eriti õlle ja vilja, aga ka vaha

⁴⁸ *Zwei Kämmerer-register der Stadt Riga*, 44.

⁴⁹ Johansen, "Ordensmeister Plettenberg"; *Akten und Rezesse der livländischen Ständetage*, 3 (1494–1535), bearb. von Leonid Arbusow (Riga: Deubner, 1910), nr. 183.

⁵⁰ Werner Rösener, *Bauern im Mittelalter* (München: Beck, 1985), 258–259.

reaalhinnad hoopis 1430.–40. aastatel. Enamike saaduste osas järgnes hindade kõrgseisule nende mõningane langus, mis eriti paistab olevat aset leidnud 1460.–70. aastatel. Kahjuks langeb just sellesse aega ka lünk mustpeade arvepidamises, mistõttu hindade langust lähemalt jälgida pole võimalik. 15. sajandi viimast veerandit – kuni 16. sajandi alguseni iseloomustab sajandi esimese poolega võrreldes hindade suhteliselt stabiilne madalseis. Kõige püsivamalt vähenes vaadeldud perioodil õlle reaalne maksumus, kuid sarnane trend kehtib ka vilja kohta.

Kõneldes hinnakõverate täheldatud liikumise põhjustest, tuleb 15. sajandi alguse kõikumiste peasüüdlaseks ilmselt pidada kiiret mündihalvendust ning 1422. ja 1426. aastal toimunud mündireformi. 1430.–40. aastate hinnatõusu seletamiseks aga inflatsioonist üksi ei piisa. Nähtavasti mängis siin oma rolli ka võimalik demograafiline madalseis, st tootjate hulga langus Liivimaal, ja siia jõudnud Euroopa agraarkriis.⁵¹ Kuid vaha kui peamiselt idast tuleva importkauba hinda ei saanud see mõjutada. Mis tingis vaha järsu kallinemise 1439. aastaks, jääb esialgu ebaselgeks. Kleve junkru tõlgi tapmine Jamgorodis 1438. aastal teravdas küll Liivimaa suhteid venelastega, kuid enne 1442.–43. aastat ei järgnenud kaubanduse piiramiseks Liivimaa poolt mingeid tõhusamaid meetmeid.⁵² Võimalik, et tegemist oli turukonjunktuuri laiema muutusega, sest 1440. aastate alguses tõusis vaha hind ka Lübeckis (sealne vaha hinnarida on küll väga lünklik) ja Madalmaades.⁵³ Merest püütav kalasaak⁵⁴ ei sõltunud talupoegade arvukusest nii vahetult kui viljasaak, mistõttu tursa hinna tõus oli lühiajaline ja pigem juhuslikku laadi. Ka herneste hinnakõver erineb teravilja ja õlle omast, näidates pärast hetkelist tõusu pigem langustrendi. Kuid herned olid maaviljeluses üsna tagasihoidlikul kohal, talurahva loonusandamite hulgas märgitakse neid vaid erandkorras.⁵⁵ Pealegi võis herneid kasvatada ka linlaste aedades. Nähtavasti seetõttu kriis hernekasvatust nii palju ei mõjutanud.

⁵¹ Ivar Leimus, "Euroopa hiliskeskaja suur depressioon – kas ka Liivimaal?", *Modus vivendi* 2, Vana Tallinn, 16 (20) (Tallinn: Estopol, 2005), 42–55.

⁵² Leopold Karl Goetz, *Deutsch-russische Handelsgeschichte des Mittelalters*, Hansische Geschichtsquellen, N.F. 5 (Lübeck, 1922), 126–129; Arnold Süvalep, *Narva ajalugu, 1: Taani- ja orduaeg*, Narva Ajaloo Seltsi toimetised, 1 (Narva, 1936), 64–68; Natal'ya A. Kazakova, *Russko-livonskie i russko-ganzeiskie otnosheniya: konets XIV – nachalo XVI v.* (Leningrad: Nauka, 1975), 62–63.

⁵³ Volckart, *Prices in mark of Lübeck*; Geertruida de Moor, *Wages and prices from the convent Leeuwenhorst, 1410–1570*, <<http://www.iisg.nl/hpw/data.php#europe>> (28.8.2013).

⁵⁴ Eestist keskajal püütud kalade sortimendi kohta vt Põltsam, *Sõõmine-joomine*, 20.

⁵⁵ Herbert Ligi, *Talupoegade koormised Eestis 13. sajandist 19. sajandi alguseni* (Tallinn: Eesti NSV TA Ajaloo Instituut, 1968), 65–83; Põltsam, *Sõõmine-joomine*, 12.

Mis aga põhjustas hindade languse? 15. sajandi kolmandal veerandil saavutas raha juurdevool siinsesse majandusse oma madalaima taseme. Hõbeda puudusel oli killingite valmistamine kõikjal Liivimaal lõpetatud juba sajandi keskpaigaks. Sealpeale vermiti vaid madalaproovilisi penne ja peaaegu olematu hõbedasisaldusega šerfe, neidki vaheaegadega ja vähemalt Tallinnas väga tagasihoidlikus mahus. Hõbeda- ja rahapuudus Liivimaal ületati alles 1480. aastatel.⁵⁶ Täheldatud tendents polnud midagi Liivimaale ainuomast. Vastupidi, see peegeldas 1440.–60. aastatel aset leidnud üleeuroopalist hõbedakriisi, mis surus elutarvete hinnad alla.⁵⁷ Lääne-Euroopas saadi sellest üle küll aastakümme-paar varem kui Liivimaal, kuid isegi Inglismaal jätkus tarbijahinna indeksi langus üha kiirenevas tempos veel umbes 1470. aastani.⁵⁸ Seejärel leidis ka läänes aset teatav stabiliseerumisfaas. Madalmaades jäid toiduainete reaalhinnad 16. sajandi esimesel veerandil võrreldes 15. sajandi viimase veerandiga praktiliselt muutumatuks.⁵⁹ Sealne turg aga oli üks peamisi Liivimaa eksportvilja sihtpunkte.⁶⁰

Hinnad moodustavad elatustaseme ühe poole. Kuid et hinnata inimeste elujärke, on sama oluline teada ka nende sissetulekuid. Kahjuks puuduvad 15. sajandist selle kohta vähegi täielikumad andmerekad. Aastatest 1405/6–1473/4 on säilinud vaid Riia kemmereri sissekanded linnateenrile ja -kirjutajale rahas makstud kvartalipalkade kohta (joonis 17).⁶¹ Selgub, et kirjutaja kui kõrgema kvalifikatsiooniga ja paremini tasustatud teenistuja nominaal-palk tõusis mitmes järgus koos raha halvenemisega, ehkki mitte vahetult. See reageeris isegi 15. sajandi alguse mitteametlikule mündihalvendusele, kui artigi hõbedasisaldust vähendati 8 loodilt 5¼ loodile ehk 34 protsenti.⁶² Vastavalt tõusis kirjutaja kvartaliraha 1412/13. aastal 12 veeringult 16-le, st 33 protsenti. Veel järsema palgatõusu tõi kaasa 1420. aastate mündireform – aastail 1429–30 16-lt veeringult 26-le ehk 62,5 protsenti. 1454/55. aastal tõsteti kirjutaja palka veelkord ja hüppeliselt (ligi 50 protsenti). Seevastu

⁵⁶ Tallinna mündiraamatud 1416–1526, 17, 23–24, 27–28, 39–40, 46–47; Leimus, “Euroopa hiliskeskaja suur depressioon”, 46–51.

⁵⁷ Peter Spufford, *Money and its use in medieval Europe* (Cambridge et al.: Cambridge University Press, 1988), 356–364; Nicholas Mayhew, “Prices in England, 1170–1750”, *Past and Present*, 129 (2013), 3–39 (31).

⁵⁸ John Day, “The Great Bullion Famine in the fifteenth century”, *Past and Present*, 79 (1978), 3–54 (48).

⁵⁹ Jan Luiten van Zanden, *Prices and wages and the cost of living in the western part of the Netherlands, 1450–1800*, tab. 2, <<http://www.iisg.nl/hpw/brenv.php>> (19.4.2013).

⁶⁰ Mickwitz, *Aus Reveler Handelsbüchern*, 42–43.

⁶¹ *Kämmerei-Register der Stadt Riga*. Raha kõrval said nad tasu ka natuuras, nagu keskajal tavaline.

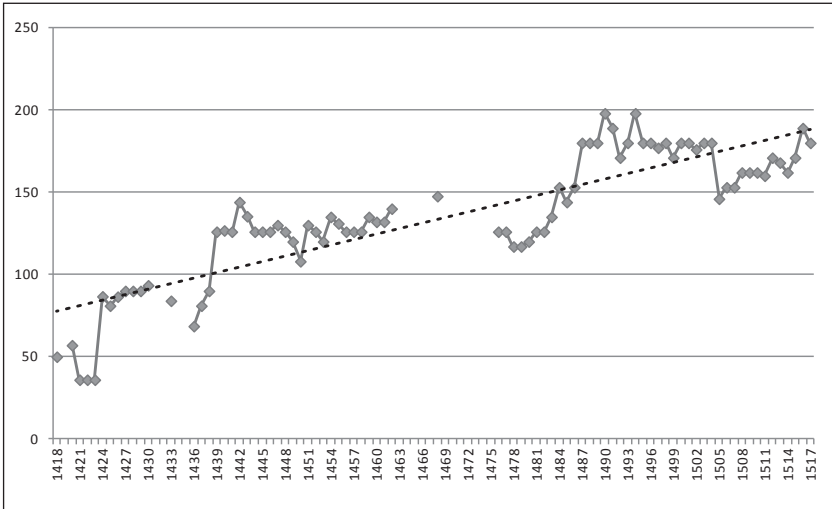
⁶² Tallinna mündiraamatud 1416–1526, 20, 42–43.

Riia linnateenri kvartalipalk jäi pikka aega muutumatult 4 veeringule. Alles 1443/44. aastal tõsteti see järsult 10-le, paar aastat hiljem 12½ veeringule. Edasi jäi selle nominaalväärtus jälle püsivaks.

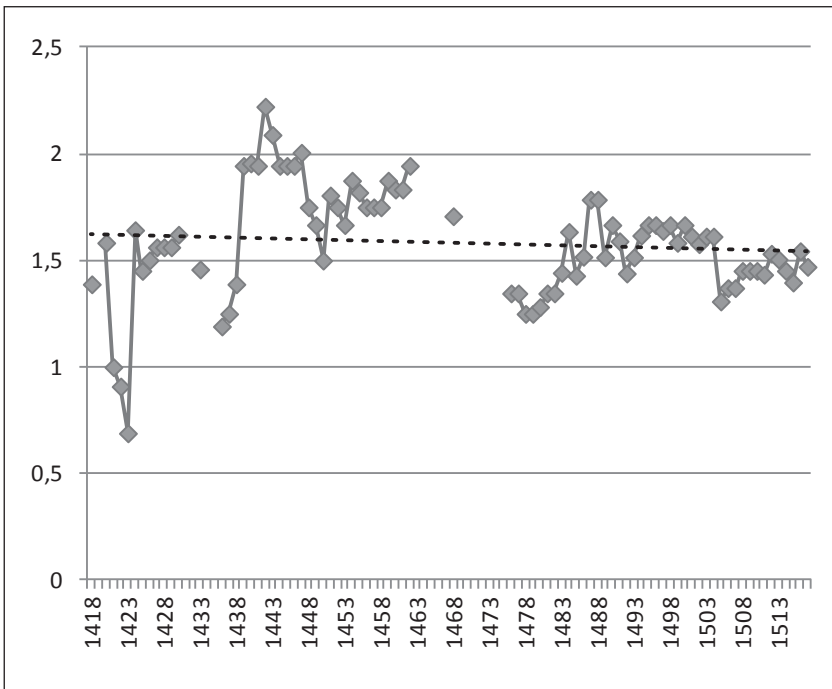
Reaalselt avaldas raeteenistujate sissetulekutele suurt mõju 1420. aastate mündireform, mis tõstis oluliselt hõbeda nominaalhinda ja vähendas palga väärtust (joonis 18). Kirjutaja puhul reageeris raad suhteliselt kiiresti ja tõstis tema palga varsti reformieelsele tasemele, siis aga sellest oluliselt kõrgemale. Seevastu teenri puhul kompenseeris mündireformi tagajärjed alles 1440. aastate järsk palgatõus. Üldiselt aga kulgesid raeteenistujate reaalpalga kõverad tõusjoones ning jäid rahareformi eelsetest oludest märgatavalt kõrgemaks vaadeldava perioodi lõpuni. Kui nüüd võtta arvesse reaalhindade suhteliselt madalat taset 15. sajandi viimasel veerandil, siis tuleb tõdeda, et vähemalt Riia rae leival olijate elujärg läks 15. sajandi teisel poolel jõudsalt ülesmäge. Kuivõrd representatiivsed aga on saadud tulemused teiste elualade ja keskuste suhtes, on meie praeguste teadmiste valgusel võimatu öelda.

Kokkuvõtteks

15. sajandi alguses, eriti 1420. aastatel, tõusid Liivimaal kõigi vaadeldud elutarbekaupade nominaalhinnad hoogsalt. Seda võib osaliselt seletada 14. sajandi lõpus – 15. sajandi alguses aset leidnud kiire mündihalvenduse ja 1420. aastate ebaõnnestunud mündireformiga. Edaspidi hinnatõus sõltuvalt kaubagrupidist kas peatus või oli mõõdukam, ehkki mündi halvemine jätkus. Mõnevõrra teisiti käitusid reaalhinnad. Nende järsule tõusule 1420.–40. aastatel järgnes langus ning 15. sajandi lõpuosas stabiliseerumine suhteliselt madalal, sajandi alguse tasemel. See näib viitavat teatavatele demograafilistele ja monetaarsetele protsessidele Liivimaal. Oletatavasti tõi tootjate hulga langus maal kaasa algul toodangu vähenemise ja hindade tõusu linnas. Üleeuroopaline hõbeda-, st rahapuudus 15. sajandi keskel aga viis hinnad järgnevalt alla. Liivimaa väljus hõbedakriisist enam-vähem samaaegselt teste Euroopa maadega – 1480. aastail. Kuid nähtavasti hoidis majanduslik inertis hindu suhteliselt madalal veel mõnda aega edaspidigi. See tähendab, et elukallidus Liivimaal, mis 15. sajandi alguskümnendil kiiresti tõusis, kahanes sajandi teisel poolel vähemalt samavõrd. Kuivõrd see peegeldas inimeste tegelikku elujärge, on esialgu vara öelda, sest paljude kohta on andmeid veel liiga vähe.

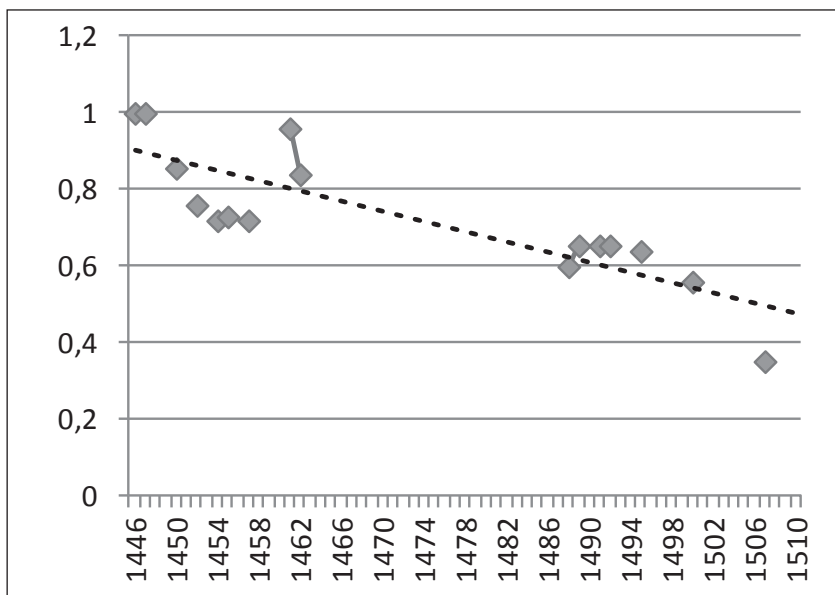

Joonis 1. Vaha nominaalhind 1418–1517 (killingites leisika eest).

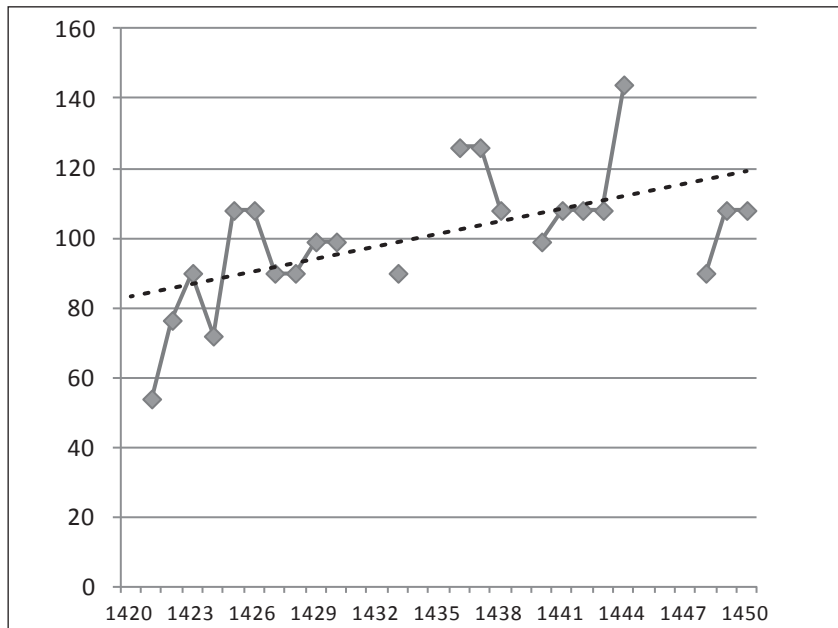

Joonis 2. Vaha hind hõbeda suhtes 1418–1514 (1421 = 1).

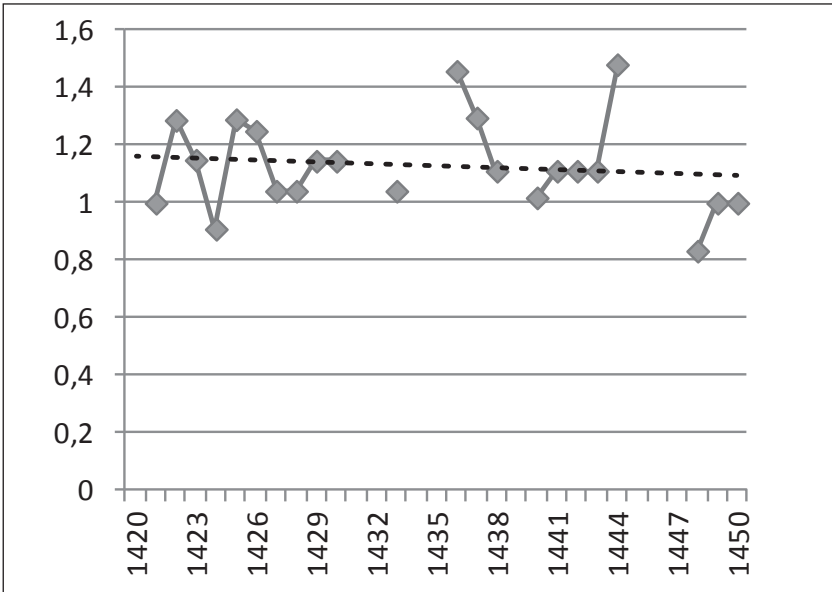

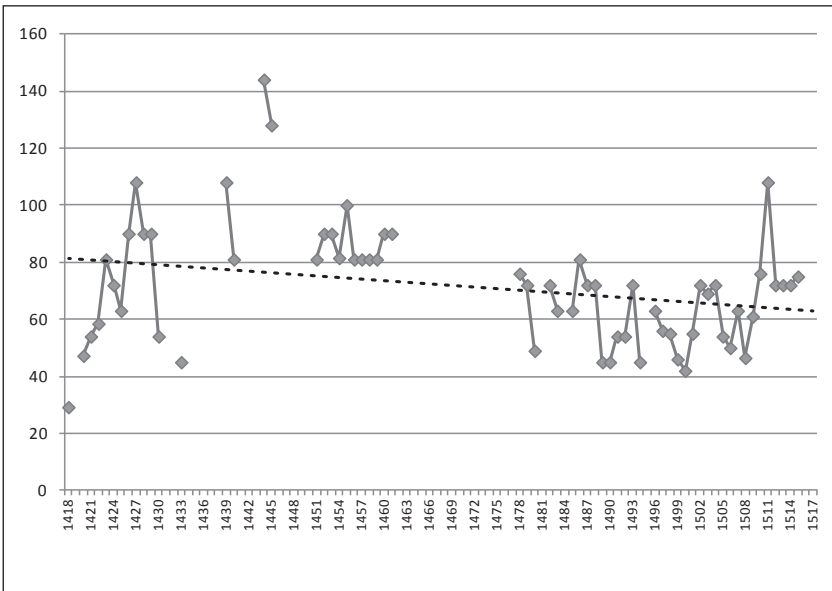
Joonis 3. Traani hind hõbeda suhtes 1446–1510 (1446 = 1).

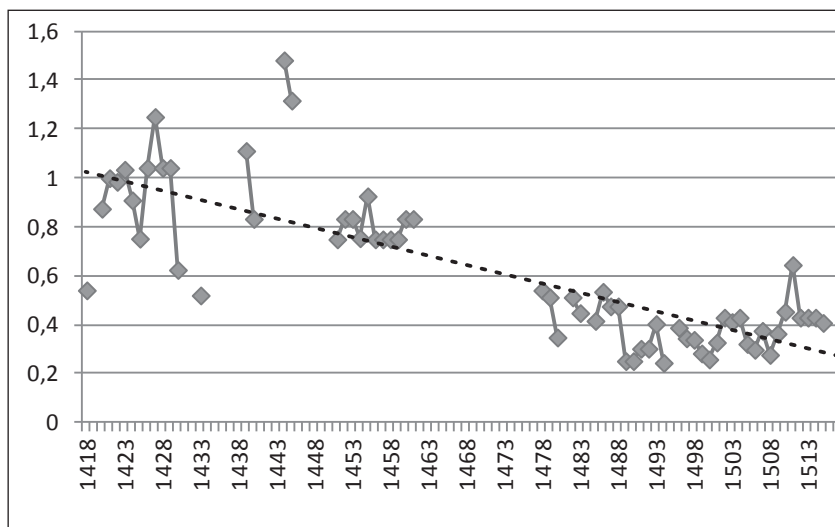
Joonis 4. Liha nominaalhind 1420–1450 (killingit tünni eest).

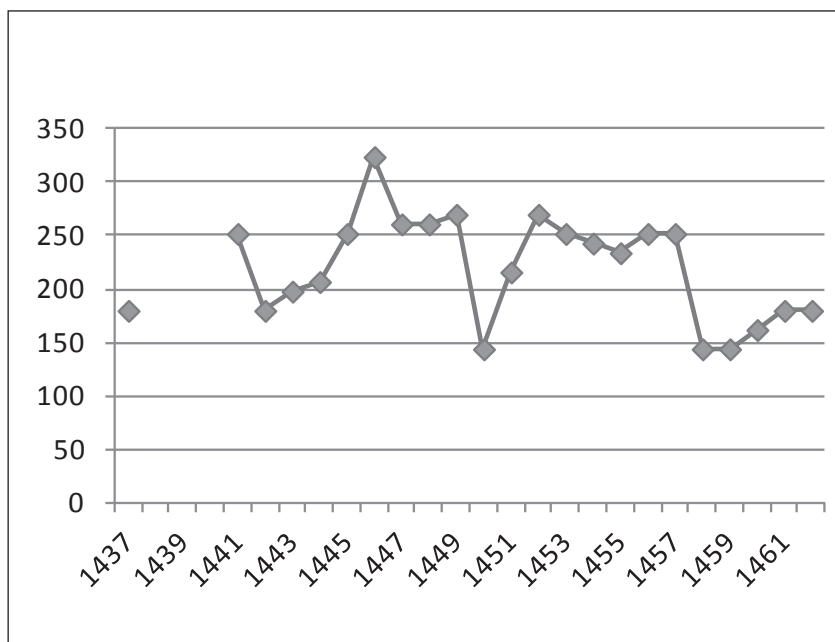
Joonis 5. Liha hind hõbeda suhtes 1420–50 (1421 = 1).

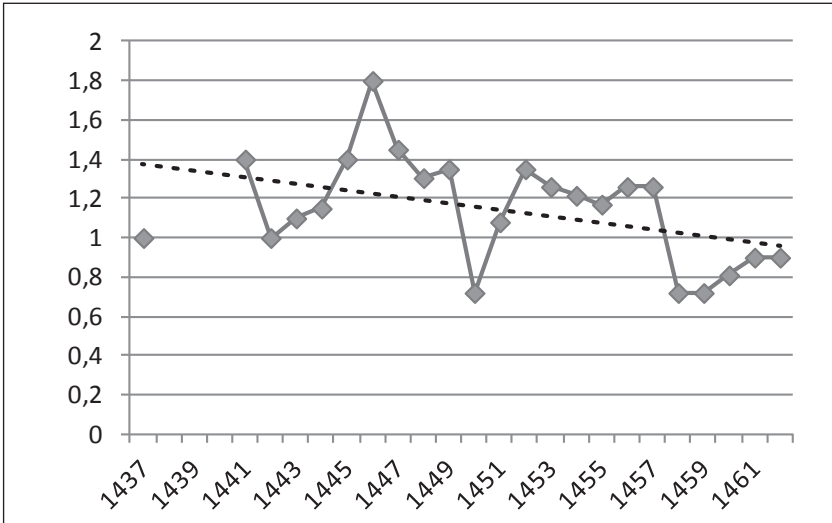
Joonis 6. Tursa nominaalhind 1418–1515 (killingit tünni eest).

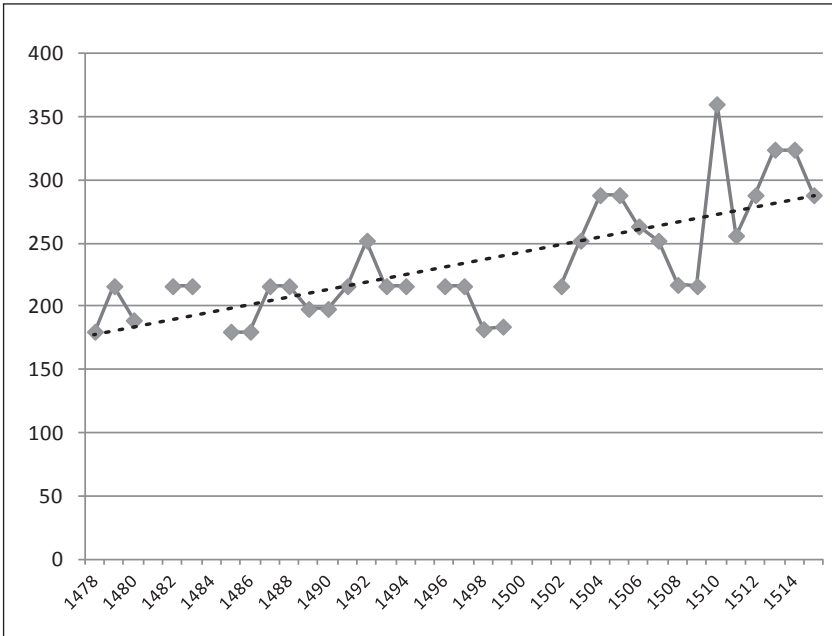
Joonis 7. Tursa hind hõbeda suhtes 1418–1517 (1421 = 1)

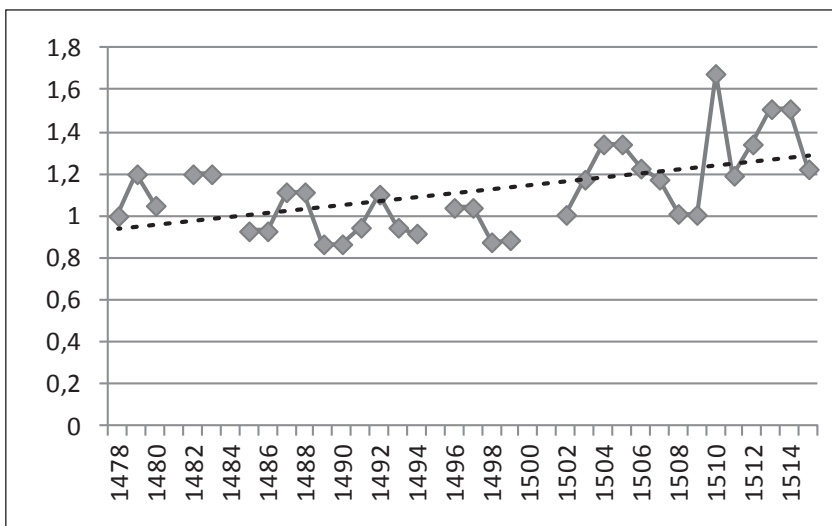
Joonis 8. Heeringa nominaalhind 1437–62 (killingites).

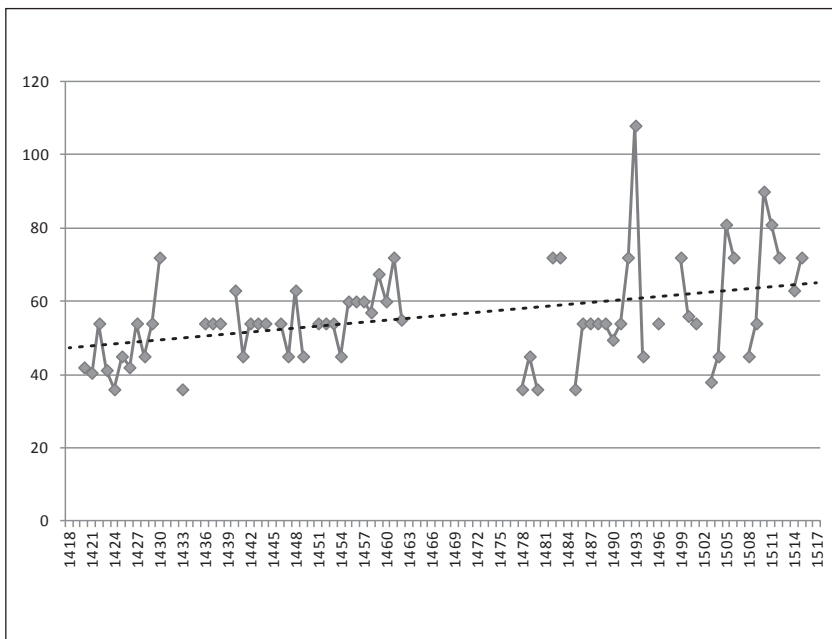
Joonis 9. Heeringa hind hõbeda suhtes 1437–62 (1437 = 1).

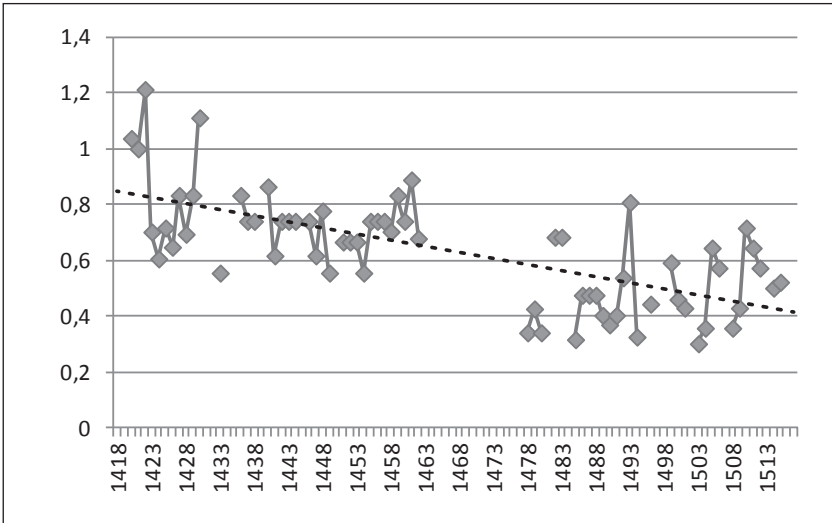
Joonis 10. Lõhe nominaalhind 1477–1515 (killingit tünni eest).

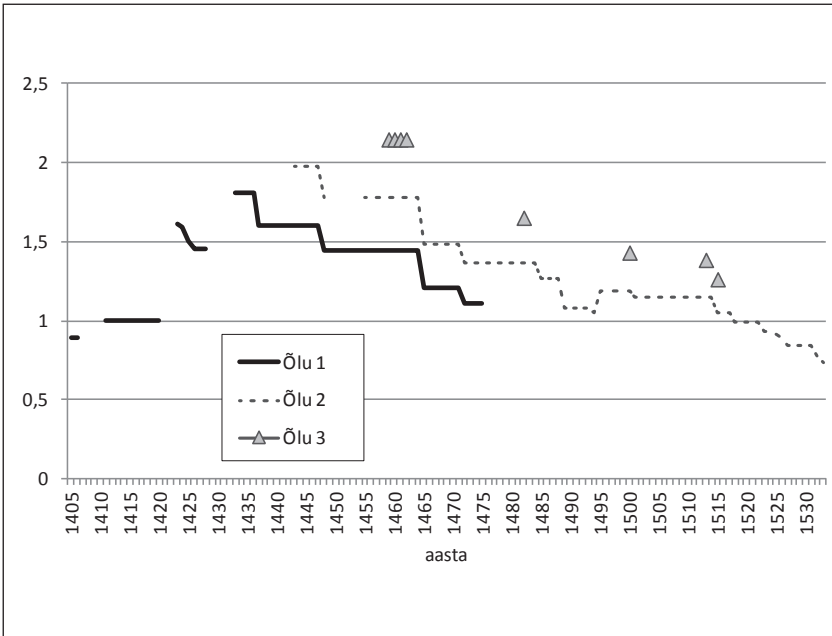
Joonis 11. Lõhe hind hõbeda suhtes 1477–1515 (1478 = 1).

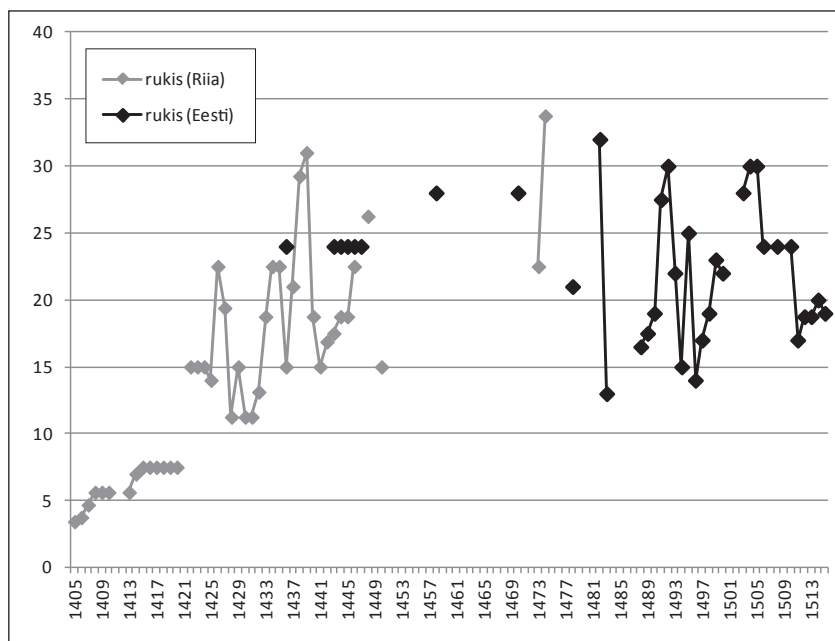
Joonis 12. Herneste nominaalhind 1418–1515 (killingit tünni eest).

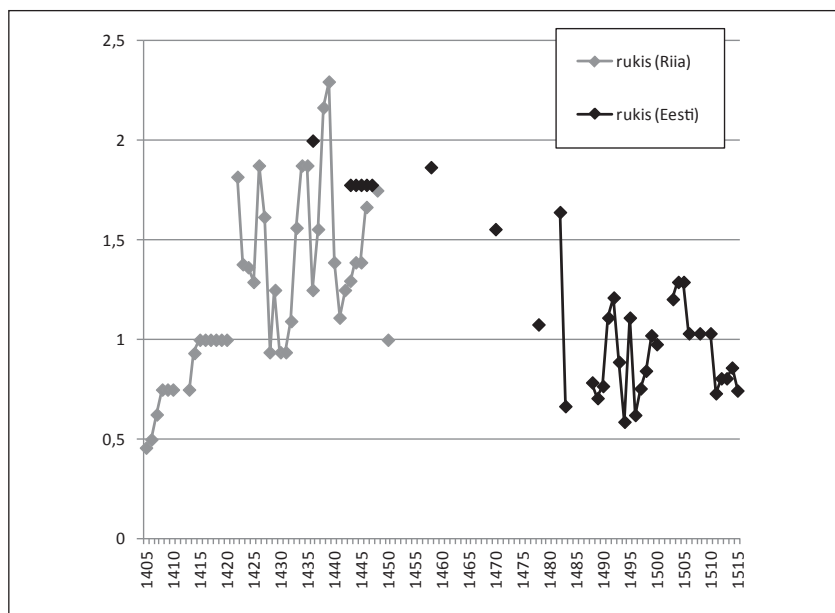
Joonis 13. Herneste hind hõbeda suhtes 1418–1517 (1421 = 1).

Joonis 14. Õlle hind hõbeda suhtes 1405–1537 (1420 = 1).

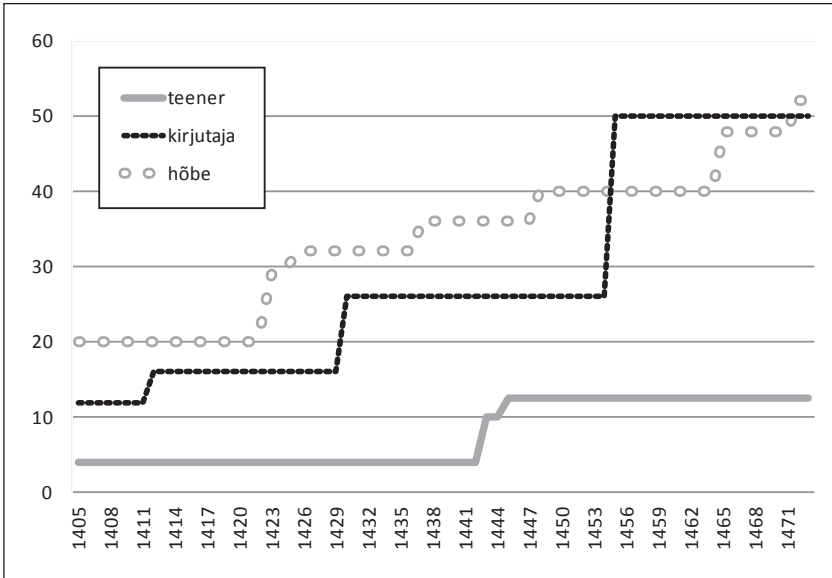

Joonis 15. Rukki nominaalhind Riias ja Eestis 1405–1515 (Riia marka säilitise eest).

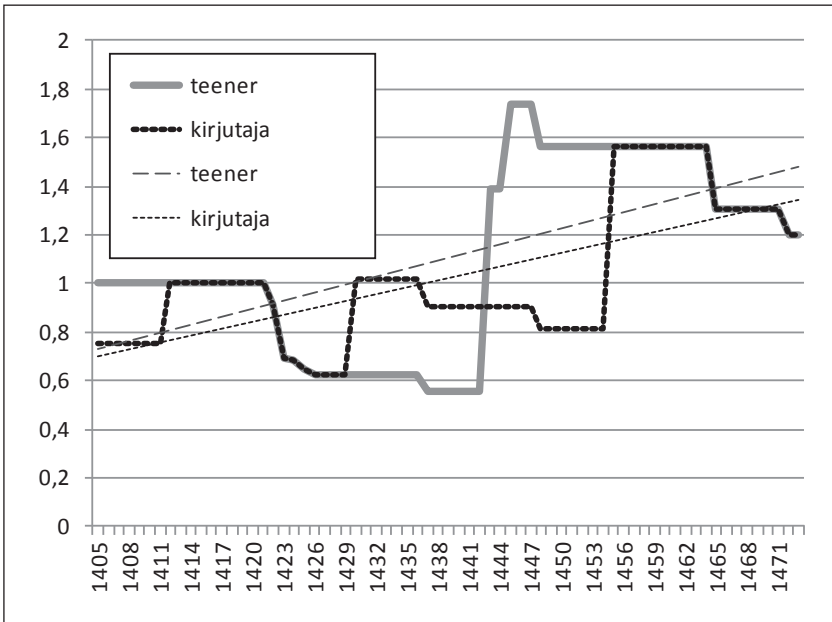

Joonis 16. Rukki hind hõbeda suhtes 1405–1515 (1420 = 1).

Joonis 17. Riia rae kirjutaja ja linnateenri keskmine kvartalipalk ja hõbemarga hind 1405–71 (veeringutes).

Joonis 18. Riia rae kirjutaja ja linnateenri palk võrreldes hõbemarga hinnaga 1405–71 (1421 = 1).

LISA. Väljavõte mustpeade altarite eestseisjate raamatust⁶³

fol. 12v *In dem jare vnser here[n] 1420 jar do vn[n]tfenck ik tho vnser leuen behoeff vt der swarten houede dru[n]ke vp wynnachten van Tydeken Rychgerdes vnd van Hans Glasoeghen 7 f[erd] rig[es]*

It[em] noch vn[n]tfenck vt der swarten houede drunke vppe vastelaue[n]t van Hans Hulscheden vnd van Tydeken Gespyn 2 mark rig[es]

It[em] noch vn[n]tfenck ik vt dem gyldestoue[n] in der vasten van Tydeken van Vesten vnd van Lodewych Blankenberghe 1 or[e] vnd 6½ f[erd]

It[em] noch vn[n]tfenck ik in dem herueste vor sunte merte[n]s daghe van Hermen Glaesoeghen ½ mark vt dem gyldestoue[n]

It[em] wes mer den so mer ghegeue[n] so vt dem gyldestoue[n] dat heuet my[n] kumpaen Goesschaelk van dem Rode vn[n]tfanghen ik was in Vlanderen ghezeghelt

Su[mm]a in al dat ik in dessem jare vn[n]tfanghen hebbe 6 mark rig[es] my[n] 5 or[e]

fol. 13 *It[em] in dem seluen jare alze men screyff 1420 jar de gaff ik wedder vt tho der altare[n] behoeff ceghen paschen 2 or[e] vnd 3 f[erd] vo[r] ½ lisp[un]t wasses*

It[em] noch gaff ik dem moneke to paschen 1 f[erd] de de altare vorwaret

It[em] noch gaff ik Kersten meler 11 mark rig[es] vor den altaer voeyt dey vp vnser leuen vrouwen altare steyt tho malende vnd vor de apoestele de dar inne staen

It[em] noch gaeff ik Ha[n]s Kampouwe[n] 5½ mark rige[es] vor en altaer smyde dat is van kopper vnd is vorguld[et] vnd et denet tho vnser leuen vrouwen altare

It[em] noch gaff ik Kersten meler 12 mark rig[es] vor dat schure tho malende dat bouen vnser leuen vrouwen altare hengt

It[em] so leyt ik dar tho halen van Lubeke slaghen gholt dat stuc 13 f[erd] vnd 2 or[e] dat quam dar ok to

It[em] noch gaff ik vt vp sunte mycheles daech 1 f[erd] dem moneke de de altare vorwaret

It[em] noch gaff ik vt 5 f[erd] vor was theghe[n] wyn[n]achten

It[em] noch gaff ik vt 3 or[e] vnd 5 f[erd] vor 1 tun[n]e doersches

It[em] noch gaff ik vt 5 f[erd] my[n] 4 or[e] vor 1 tun[n]e erwyck

It[em] dat vlesch hadde Goesschaelk va[n] dem Roede ghekoefft

⁶³ Staatsarchiv Hamburg, B. 612–2/6, Nr. E 1, fol. 12v–13. Allikas esinenud Rooma numbrid on teisendatud araabia numbriteks, suure ja väikese algustähe kasutamisel ning “i” ja “j” eristamisel järgitud tänapäevaseid reegleid.

*It[em] so ghaff ik 1 or[e] vor desse vytalie int kloest[er] to drege[n]de
Su[mm]a in al dat ik in desse[m] jare wedder vt ghegeuen hebbe 36 mark
rig[es] my[n] 16 or[e]*

ABSTRACT: *Prices in Tallinn during the fifteenth century*

Although the Western historiography on prices and wages started in the nineteenth century already and is literally massive, very little has been made in that respect what concerns medieval Livonia. At the same time, the archive resources of Tallinn are rich and of great importance. The present paper is based mainly on the account book of Tallinn Black Heads preserved in State Archives of Hamburg which contains entries from 1418 to 1517. Various expenses for serving altars in St Catharine church which belonged to the confraternity of the Dominicans are listed annually. That gives us an opportunity to study the price dynamics for meat, fish, green peas and wax during almost the whole century. For a shorter period, the prices for beer and some other commodities also occur in the account book. Thus, what we have here is an daily menu of monks except bread. In order to complement the data additional prices for beer and rye from other sources are included.

Speaking about prices the nominal and real ones have to be distinguished. Nominal prices are expressed in local currency – Riga schillings or marks whereas real prices have been reckoned in dividing the nominal prices to that of silver at the given year. It reveals that all the nominal prices rose very rapidly in the beginning of the fifteenth century. It can partly be explained by the quick debasement of the Riga mark in the late fourteenth – early fifteenth century as well as by the unsuccessful monetary reform of 1420s. In following years, the prices stabilized or were increasing only moderately, although the debasement continued.

Real prices behaved a little bit differently. They rose remarkably in the 1420–40s, fell again and then, during the last decades of the fifteenth century, stabilized on the relatively low level of the early fifteenth century. The described dynamics seems to indicate certain demographic and monetary processes in Livonia. Presumably, it was the depopulation of peasants that initially brought along the decrease of the production in countryside and the corresponding increase of prices in towns. Subsequently,

due to the pan-European silver famine in the mid-fifteenth century the real prices turned downwards. Livonia left the silver crises behind in 1480s, i.e. more or less simultaneously with the other Western countries. However, some economic inertia seems to have kept the prices relatively low also for some time hereafter. It means that the cost of living in Livonia which was tempestuously increasing during the initial decades of the fifteenth century decreased in the second half of the century at the same rate at least. Whether and to what extent it reflected the real living standard of the people is hard to say at the moment since there is too limited data about the wages in our disposal yet.

KEYWORDS: Middle Ages, Livonia, prices, wages, monetary history.

IVAR LEIMUS (b. 1953) is a Senior Researcher in Estonian History Museum.*

---

* Correspondence: Estonian History Museum, Piritä tee 56, 10127 Tallinn, Estonia.
Email: ivar@ajaloomuseum.ee